

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2010 GEGUŽĖS 15 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 93 (20)

Atsiminimai apie namus

Pagalvoji – o jeigu? Ar suradęs porą grūdų, pasigavęs porą sulaukėjusių gyvulių ir sutikęs nepažįstamos tautos moterį dar atkurtum gyvenimą, pagaliau – tautą, žmoniją? Mintimis atsidūręs nusiaubtame pasaulyje, pasijunti esąs atsakingas už gyvybę, turįs (taip sakė, berods, Paskalis) savyje begalinį vakuumą, kurį sieki užpildyti kūryba, mąstymu, kultūra, Dievu... O priemonės? Tuoju paaiškėja, kad nemoki sukurti ar pagaminti dabartinių perkamų daiktų, nežinai, kaip veikia tie prietaisai, nes jau pradėjome gaminti tik detales jiems, ir neretai tokiems įrenginiams, apie kurių veikimą net draudžiama žinoti, privalome negalvoti apie pasekmes. Ir štai, pasidaręs „gamtos karaliumi“, kaip mėgstama pasigirti, pasijunti, jog nieko iš tikrųjų nevaldai, gal tik televizorių ar skutimosi mašinėlę, o esi nežiūrima visatos utelė, tarsi toji, ropojanti per brangų žiedą...

Jau net ir dirbti reikia prievartos, motyvo, susijusio tik su pavalgymu ar apsirengimu.

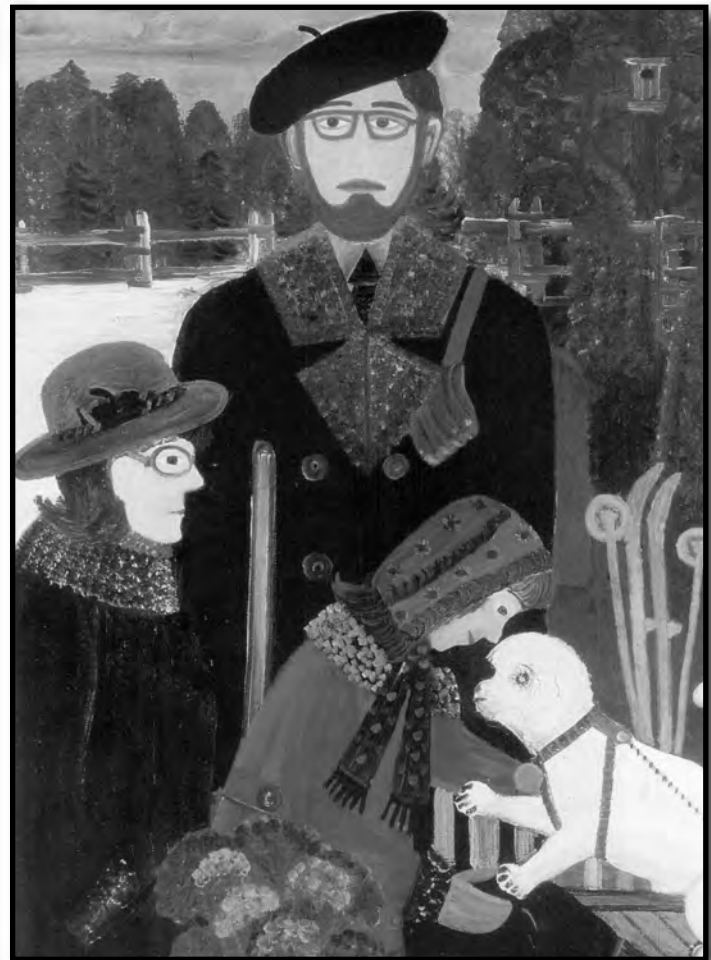
Mūsų atsiminimai apie namus bus greit niekam neįdomūs, keisti, jie nieko nenuramins ir nesutaikys. Mūsų pačių palėpėse jau nieko nėra: vaikai ten nieko nerada, kas būtų mūsų žinojimas, mūsų buvimo ženklai. Kam mes esame tėvai? Kas matė mus susiėmusius už rankų ir per Sekmines apeinančius miestą, kaip mūsų tėvai – rugių lauką? Kur mano tos dvi sėklos, du avinėliai, du ažuolai, du lizdą sukantys paukščiai, kur ta moteris, kurios jau neapvesiu aplink rugių lauką?..

Rašydamas šiuos žodžius, rodos, esu kažkokio tūkstančius metų kurto kūrinio personažas, o ne autorius, savo kalbos veikėjas. Gyvendamas Vilniuje, suvokdamas šiuolaikinę kultūrą, vis dėlto esu iš kito, jau nugrimzdusio pasaulio, iš alksnynų kaimo, klampių tėviškės pelkių. Šalia jo yra kitas – iš knygų, iš Europos ir pasaulio, jis kartais tyli ir yra stebėtojas, užrašinėtojas, mato pirmojo silpnumą, ribotumą, kartais tai jam pasako kūryba. Tad ar nemėginame savo laiką, save labiau įsivaizduoti, nei gyventi? Gal ir eilėraščiai kuriami tam, kad užsimirštum, užsimirktum, pasislėptum, sugniaužtum delne ką nors mažą, vos įžiūrimą „gintaro lašelį tą nublankusį“ – kaip tą poetės sudėtingom aplinkybėm paleistą įtaigią susiniekinimo formulę, dabar taip mėgstamą cituoti „pasaulio“ ir „pasauliui“. Laiko turime nedaug. Ar esame pasiruošę atkurti ką nors tikra gyvenime, šį kartą statyti „namus“ kultūroje? Jau susitinkame su nauja karta, kuri mato, kaip nieko nelieka ten, kur mūsų neseniai būta. (...)

Senos kultūros tautos skyrėsi su „namais“. Ypač tai sunkiai darė nedidelės tautos – norvegai ar danai, o patyrę panašų lūžį, sukūrė žymių literatūros kūrinių. Dabar atėjo laikas ir mums. Tik ar pajėgsime, ar išstversime, ar nesukvailėsime, pradėję slopinti ir gožti vienas kitą? Turėtų iškilti stiprios kūrybinės asmenybės, jei nepaskubėsime be laiko jų užkasti į žemę, kaip ne kartą yra atsitikę. Daugiau tokio gyvenimo likimas mums nepasiųs...

Marcelijus Martinaitis

Iš knygos „Prilenktas prie savo gyvenimo“, 1998.

Monika Bičiūnienė. Mano šeima.

* * *

Gimtieji namai, važiuosim į Vilnių –
jus išvaro rugiai, iš visų pusių
į laukus susibūrę, užmiršę, kad buvo jie duona,
ką lipo prie gomurio, kaip vaikystės kalba.

Laikas, mano namai –
paimkite stogą ir langus,
į rietimą susukite kelią –
paskutiniai man bus marškiniai.

Pasiimkite slenkstį ir stalą,
kur dainuodavom dainą į Vilnių,
į mylimą šalį – apsikabinę
stipriau nei prieš mirtį.

Gimtieji namai, pasiimkite skrynią,
sudėkit į ją mūsų vargo atodūsius,
mūsų raudas ir mūsų giesmes
nuo karo, bado, ugnies ir maro.

Marcelijus Martinaitis

Kitame numeryje:

- M. Bičiūnienė – lietuviškasis Pirosmenis.
- „Fontano“ autorių kūryba.
- J. Marcinkevičiaus „Mindaugas“ Los Angeles.

Redaguoja Renata Šerelytė rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja Jonas Kuprys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. Marcelijus Martinaitis. Atsiminimai apie namus.
- 2-as psl. Žydronė Kolevinskienė. Tyro liūdesio novelistika.
- 3-as psl. Danutė Žilaitytė. Noveletės.
- 4-as psl. Sigita Šimkuvienė-Rosen. A. Zdanavičiūtei-Gustaitienei – 105.
- 5-as psl. Sulapojo lietuviškas dainų ažuolas.
- 6-as psl. Perpetua Dumšienė. Fontanas.
- 7-as psl. Petras Dumbliauskas. Lietuvos istorijos iššūkiai.
- 8-as psl. Gražina Mareckaitė. Žemės ūkio parodoje.

Tyro liūdesio novelistika:

Danutės Žilaitytės „Chrizantemų šviesa“

ŽYDRONĖ KOLEVINSKIENĖ

Su Joana Danute Žilaityte-Juškaitiene Lietuvos skaitytojai atsisveikino prieš metus, t. y. 2009 m. kovo 30 d. Palydėjome Anapilin ramiai, be ypatingų kalbų ar jos gyvenimui ir kūrybai aptarti skirtų straipsnių. Jos išėjimas buvo toks tylus, kaip ir visas gyvenimas...

Danutė Žilaitytė (g. 1932 m.) – Emos Mikulėnaitės, Dalios Urnevičiūtės, Vytautės Žilinskaitės, Ramutės Skučaitės, Birutės Baltrušaitytės, Aušros Marijos Sluckaitės-Jurašienės amžininkė. Ji priklauso kartai, gimusiai Nepriklausomoje Lietuvoje, kurių jaunystę ženklino pokario žudynės, tremtys. Pagal pasaulėjautą iš esmės tai ta pati trisdešimtųjų gimimo karta, Janinos Degutytės kartos moterys kūrėjos. Profesorė Viktorija Daujotytė kartą yra ištarusi, kad egzistuoja tokie rašytojai, kurie kartu yra ir kurių lyg ir nėra. Taip būtų galima apibūdinti Danutę Žilaitytę. Kritikų nei labai mėgstama, nei itin peikiama, turėjusi savąjį skaitytojų ratą, gal nedidelį, tačiau tikrą ir nuoširdų.

A. Zalatorius, recenzuodamas pirmąjį D. Žilaitytės novelių rinkinį *Mėlyna upė su geltonom salom*, išskyrė pačius svarbiausius jos prozos ypatumus: pirmiausia – kad iš kelių taupių sakinių, rodos, nereikšmingų situacijų iškyla gyvų žmonių paveikslai, supulsuoja tikri jų jausmai, atsiveria skaudžios dramos, išryškėja sunkieji mūsų tautos istoriniai momentai; antra, D. Žilaitytės sukurta ilgesio, netekties, liūdesio ir vidinio stoicizmo atmosfera įtikina skaitytoją. A. Zalatorius aiškiai palaikė tokią literatūrą, nelepinaimą oficialinės kritikos.

Pirmoji D. Žilaitytės knyga išleista tik sulaukus penkiasdešimt penkerių metų: vėlyvas, bet vaisingas debiutas. Suprantama, kodėl ši autorė nepateko ir į kitos moterų kūrybos tyrinėtojos – Solveigos Daugirdaitės akiratį: D. Žilaitytės prozoje vargiai rasime išskirtinį žvilgsnį į moteriškąjį individualumą ar kažkokias ypatingas feministines aspiracijas. Aptardama nuo 1980-ųjų metų pasirodžiusius moterų tekstus, t. y. jau minėtų D. Žilaitytės amžininkų – D. Urnevičiūtės, E. Mikulėnaitės, J. Degutytės, R. Skučaitės, A. M. Sluckaitės-Jurašienės, S. Daugirdaitė pabrėžia, kad šių autorių kūryba „iš esmės nesutapo su oficialiąja ideologija, buvo opozicinė, akcentuojami atskirų moterų likimai, o ne ideologiniai siekiniai. Ši moterų proza, kaip ir visa geriausia to laikotarpio literatūra, netelpa „socialistinio realizmo“ rėmuose. Ji išlieka tradicinės psichologinės prozos ribose, bet kartu šias ribas praplečia“ (Solveiga Daugirdaitė, *Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2000, p. 223–224). Nesuklysim teigdami, kad visa D. Žilaitytės kūryba – iš autobiografinių patirčių, iš skaudžių asmeninio gyvenimo impulsų: brolio Jono tremtis, tėvų mirtys, rutiniškas korektorės darbas redakcijose ir vienatvė – nuolatinė jos gyvenimo palydovė: „Aš čia visai viena, niekas nerašo laišku, aš irgi niekam nerašau“ (p. 97). Beveik identiškus žodžius galime atrasti Bitės Vilimaitės autobiografijoje: „<...> aš praradau geriausius draugus, man retai kas skambina, beveik negaunu laišku“.

D. Žilaitytės marginalizavimas greičiausiai bus susijęs su jos biografiniu nepatikimumu. Šis pavyzdys liudija, kaip akyiai stebintis saugumo žvilgsnis lėmė tuometinės kritikos nemeilę (tiksliau – tylią ignoraciją) jos kūrybos atžvilgiu, turėjo įtakos ir knygų poligrafijai, tiražams. Pavyzdžiui, pasakų knyga vaikams buvo parengta spaudai dar 1979 metais, tačiau leidykla du dešimtmečius žiūrėjo į šią knygą kaip „netinkančią tarybiniam vaikui“. Panašiai buvo ir su visa D. Žilaitytės kūryba. Rašė daug, spausdinosi mažai, nes svarbiausia tuomet atrodė tiesiog išlikti. Į Lietuvos rašytojų są-

jungą priimta tik 1989 metais, išleidus jau trečią knygą. Uždaros prigimties, beveik negirdėta ir nematyta viešumoje, D. Žilaitytė tarsi savaime atsидūrė literatūrinėje nuošalėje. Kaip poetė Vytauto Kubiliaus įtraukta į *XX amžiaus lietuvių poezijos dvitomį*, o proza taip ir liko neaktualizuota...

Dauguma knygų *Chrizantemų šviesa* novelių rašytojos apie 1986–1990-uosius metus (nors knyga išleista tik 1994 metais Vilniuje, „Vagos“ leidykloje), kai Lietuva ir mūsų visuomenė dar tik vadavosi iš sovietinės okupacijos, kai nemažai tekstų tuo metu negalėjo pasiekti savo skaitytojo. Pati rašytoja yra taip nusakiusi aptariamoms knygoms esmę: „Viename Haidno laiške taip parašyta: ‘Dažnai kuždėdavo man slaptas jausmas: čia, žemėj, taip mažai linksmų ir patenkintų žmonių, persekioja juos vargas ir rūpestis. Gal tavo darbas bus šaltinis, iš kurio prislėgtasis ir nukamuotasis kelioms akimirkoms pasisems ramybės ir poilsio’. Man šie žodžiai labai vertingi. Jie teikia menininkui harmonijos, kitiems žmonėms palaimos, o patį meną aukština. Bet menas – ne vien šviesus, saulėtas, laimingas gyvenimas. Menas turi vaizduoti ir blogio galybę, tamsią paslaptį ir tragediją. Visa tai vaizduodamas, menas skleidžia ir šviesą, kad skaitytojo siela atsigtautų, nušvistų, pajautų žmogiškumą. O žmogiškumo palaikymo pagrindas – Kristaus dvasia žmoguje“ (užrašas ant knygos viršelio).

D. Žilaitytės novelės – minimalistinės, dažnai prilygstančios miniatiūros žanrui. Jose kondensuojama skaudi pirmiausia asmeninė patirtis sovietmečiu. Skaitytojui pristatomos kasdienybės nuotrupos, užfiksuotos atidaus ir jautraus pasakotojos žvilgsnio. Sustabdytos kelios akimirkos iš paprastučio kasdieninio gyvenimo pateikiamos minimalistinėmis poetikos priemonėmis: vienas arba keli veikėjai, vienas, dažnai, rodos, visai nereikšmingas, įvykis, net neišsirutuliojantis iki efektingos pabaigos. Tačiau būtent tokiu būdu mažos apimties kūrinys (primenančiame Bitės Vilimaitės noveletes) veriasi atskiro žmogaus, o kartu ir visos visuomenės gyvenimo gelmė: „Daug pykčio, brutalumo, mažai meilės. Sunkiai širdyse dygsta gailestingumo daigai“ (D. Žilaitytė).

Panašiai kaip ir E. Mikulėnaitė ar B. Vilimaitė, D. Žilaitytė kuria noveles be ryškesnio „dramatinio branduolio, nuaustas iš jausminių virpesių. Tai kūryba apie gyvenimą, savaime keliantį daug klausimų. Skaitant D. Žilaitytės noveles, imponuoja autorės atviras, nuoširdus kalbėjimas, skaidraus tikrumo siekiantis žodis. „Leisk gražiausiems žodžiams plaukt...“ – yra sakiusi pati rašytoja.

Visas knygos *Chrizantemų šviesa* noveles sąlygiškai galima suskirstyti į dvi grupes: pirmoji grupė, kur stebimi ir fiksuojami aplinkinių žmonių gyvenimai; antroji – kai pati pasakotoja pateikia vieną lakonišką savo gyvenimo epizodą, ištrauką. Novelių situacijos gan paprastos: apie namus, kuriuose gyventa ligi septyniolikos metų, šalia kurių „dėdė kleboną prie medžio prikale raudonarmiečiai“: „Tie namai tebėr, aš jų pasiilgstu, juos sapnuoju. Bet niekad jų neaplankau“ („Namai“); apie dailininkę, gavusią dovanų keistą rožę („Dailininkė“), poetą, „pilną vaizdų ir minčių ir negalintį jų užrašyti“ („Poetas“), dvi seseris, gyvenančias miestelio pakrašty, mažame namelyje kaštono paunksmėje, apie „rudenių šulinių krašte“... Prasminis centras novelėse – žmonių susitikimas: kambaryje, kapinėse, kieme ant suoliuko, ligoninės palatoje ar Valakampių pušnyuose. Todėl novelių erdvė pakankamai ribota: miesto butas, nedidelis kambarys, ligoninės palata, sodyba kaime. Dominuojanti erdvės detalė – gėlių žiedai: žydin-

čios gėlės balkone, baltos ir geltonos chrizantemos vazoje, forzitių žiedai miesto skvere, kaštonų žvakės, žydinčios liepos ir alyvos kaime.

Kiekviena novelė turi savo vaizduojamo meto įvykį, kurį lydi praeities prisiminimų fragmentai. Atminties momentas yra labai svarbus D. Žilaitytės pasakotojui ir veikėjui, nes ateities perspektyva nebepatikima, šiandieninis pasaulis svetimas. Socialinė problematika čia nėra svarbi. Svarbiausia – šeimos gyvenimas, artimųjų vidiniai, dvasiniai ryšiai, jų užuomazgų ieškojimas. Ne mažiau svarbus D. Žilaitytės pasakotojui yra glaudus ryšys su mirusiais, kada jie tampa brangesni nei gyvieji.

Novelių personažų gyvenimą įrėmina ne tik aiškiai apibrėžta erdvė, išorinio/vidinio laiko paralelė, bet ir laiko cikliškumas: pavasaris, vasara – kaime, ruduo, žiema – mieste: „Ateina žiema. Greit bėga žiemos dienos mieste. Vėl išaušta pavasaris. Sužydi medžiai. Ir vieną dieną skambinu: – Vežk, Kazimierai, į kaimą“ („Nostalgija“, p. 98). Didžiausią palengvėjimą, tarsi savotišką katarsį D. Žilaitytės žmogus jaučia gamtos prieglobstyje. Būtent gamtoje jis pamiršta savo dvasinį diskomfortą, nusimeta išoriško gyvenimo peripetijų balastą, ir lieka atvira siela gamtos grožiui.

Kokia bendra tendencija pastebima miniatiūrinėse D. Žilaitytės personažų „laimelėse“? Pirmiausia tai – bodėjimasis miesto gyvenimu, noras globoti, padėti, vienišo žmogaus būtis istorijos pervartose. D. Žilaitytės pasaulėvaizdžio metaforiškos jungtys – peteliškės ir gėlės, sodas ir saulė, tyla ir liūdesys. Fiksuojamos suskaldytos, pavienės daiktų, būsenų, žodžių akimirkos, pokalbių nuotrupos. Pastebėtina, kad džiaugsmas D. Žilaitytės kūryboje – reta būseną: „Birutė žiūri į šviesią, lyg perregimą vasaros naktį. Ne, už lango niekas nestovi, tik kaštonas. Ir dėl to, kad už lango niekas nestovi, Birutė suima gaudulys. Jai norisi verkėti“ („Kaštono paunksmėje“); „Ar tu žinai, ką galvoja jauna vieniša moteris ilgomis naktimis? Apie daug ką: apie takelį pievoj, apie akacijas, apie gražius, seniai girdėtus, bet neužmirštus žodžius, apie pabučiavimus... Ir apie mirtį: ar labai ji baisi, kai ateis, dieną ar naktį?“ („Kovarnis“).

Be abejo, D. Žilaitytės novelistika nestulbina, nešokiruoja – išraiškos priemonių arsenalas gana ribotas, net asketiškas. Paprastų žmonių paprastas gyvenimas. Ir ta laimė, gyvenimo prasmė, atrodytų, labai paprasta: paremti vienas kitą, kartu išgyvenant šią dieną... Tačiau tai yra gyvybiškai būtina. □

Danutė Žilaitytė • NOVELETĖS

Voratinklis mėnesienoj

Sėdėjom sode ant išvirtusio medžio. Švietė pilnatis. Tylėjom.
 – Žiūrėk, koks voratinklis, – tarė Petras.
 Didžiulis voratinklis paslaptinai blizgėjo mėnesienoj.
 Ilgai žiūrėjau į jį. Staiga apėmė keistas jausmas, lyg ilgesys, lyg grėsmė.
 – Ar tu mane dar myli? – tyliai paklausiau.
 – Dar myliu, – irgi tyliai pasakė Petras.
 Galvojau, kad jau daug metų, kai esam kartu.

Forzitija

Petras serga. Persišaldė stadione, pakilo karštis. Aš viena einu į skverą pasižiūrėti žydinčios forzitijos. Anksčiau čia jos augo trys. Dvi sunyko, dabar tik viena. Ir šiandien nuėjau. Forzitija taip gražiai žydi. Ji panaši į mėnesieną.
 Staiga suspaudė širdį: mirusieji jos nemato.

Plaštakės

Rugsėjo vidury važiuoju į miestelį aplankyti klebono. Abu senukai, klebonas ir jo šeimininkė, mūsų laukė.

Po pietų klebonas su Petru įsileido į politiką, šeimininkė užsidarė savo kambarį numigti. Aš išėjau pasidairyti. Miestelis mažiukas, namai menki. Krautuvėlėj radau gražaus balto lino, kokio Vilniuj nė su žiburiu nerasi. Nusipirkau kostiumėliui.

Paskum pasukau prie ežero. Švietė saulė. Ežeras buvo tykus. Dvi baltos plaštakės siaudė virš meldų.

Prisiminiau Albertą. Jį sutikau aną dieną prie vaistinės.

– Ko toks nesmagus? Gal sergi? – užkalbinau.
 – Mane paliko Brigita, – dusliai ištarė Albertas.
 – Paliko? Juk ketinote tuoktis? – nustebau.
 – Taigi. Buvom kine, parėjom pas mane. Pavaišinau ją šokoladiniais saldainiais. Brigita dėvėjo žalią suknelę, buvo linksma. Prisiminiau, kad jai dar neparodžiau savo plaštakių kolekcijos. Atnešiau dėžutę. Brigita ilgai žiūrėjo į plaštakes.

„Na kaip, ar patinka?“ – paklausiau.
 „Jos niekada neskrajos“, – pasakė Brigita.
 „Taip, bet kaip tau jos patinka?“
 „Jos niekada neskrajos, – pakartojo. – Ir mudu neskrajosim“.
 Brigita pasižiūrėjo į mane, jos akių išraiška buvo keista. Ji išėjo ir daugiau neatėjo.

Albertas kaltai nusišypsojo.
 Sugrįžus į kleboniją, radau visus tris geriančius arbatą.
 – Kur taip ilgai buvai? – paklausė Petras.
 – Prie ežero. Tenai dar skraido plaštakės.

Kodėl?

Niekaip negaliu pradėti novelės. Parašau pirmą sakinį, ir suskamba telefonas. Ir taip kiekvieną kartą, kai tik imuosi tos novelės. Jinai apie džiaugsmą.

Novelės neberašau. Telefonas tyli.

Geltona chrizantema

– Kas tau? – paklausė Petras. – Tavo veidas...
 – Liūdna. Noriu, kad atvažiuotų brolis. Noriu, kad Onutė nuvežtų į mišką.

Petras susimąstė.
 – Brolis neatvažiuos, Albina serga. Onutė mūsų nevežioja, mes jai per prasti.

– Man liūdna.
 – Gal tau nupirkti chrizantemų?
 – Va dvi rausvos ir balta.
 – Tai ką man daryti?
 – Nieko.
 – O gal tau nupirkt geltoną chrizantemą? Juk geltonas labai mėgsti.
 – Gal vieną... Bet ne, geltonos chrizantemos labai brangios.
 – Tai aš važiuoju.
 – Kur?
 – Į turgų.
 – Juk lyja. Skaityk knygą. O aš gal užmigsiu. Susapnuosiu geltoną chrizantemą.

Miegojau turbūt valandą ir nieko nesapnavau. Kai pabudau, už lango tebelijo. Žydroj vazoj švietė didžiulė geltona chrizantema. Petro plaukai buvo sulyti. Jis šypsojosi. Aš vogčiom nubraukiau ašarą.

Ilgesys

Ilgesį jaučiu vakarais, kai žiūriu į saulėleidį. Dar – kai skaitau Hamsuną. Dar – kai miglotą rudens rytą į namo langą pasibeldžia zylės.

Mano draugė Daina

Ją daugiau domino ne gyvenimo esmė, o forma. Ji apie tai daug kalbėdavo.

Tylėdavau. Kai jau temdavo, o ji vis kalbėdavo, stengdavausi neklausyti. Klausydavausi, kaip ligoninės sodely kranksia varnos.

Daina išeidavo vėlai. Pasijusdavau be galo pavargusi, neturėdavau jėgų net pykti ant jos, kad tokia nejautri man, ligonei. O po kelių dienų jau laukdavau jos telefono skambučio. Kaip aš ją mylėjau!

Mano tėvas

Mano tėvas buvo aukštas, tamsaus gymio, mėlynakis. Jis nesijaudino dėl mano ateities, jam nerūpėjo, kuo aš būsiu: mokytoja, gydytoja ar advokatė. Sakydavo: „Svarbiausia, nedaryk kitam blogo“.

Mano tėvas buvo santūrus, nerodė jausmų. Mėgau su juo tylėti. Aš kitaip negu jis galvojau apie daug ką. Jis dėl to nepyko. Tėvas neturėjo didelio mokslo, bet matė pasaulio, gyveno Vokietijoje, Prancūzijoje, Kaukaze.

Pinigų turėjo, mėgo juos skolinti. Kai per karą pražuvo visi jo pinigai, nepuolė ir nevilti. „Nieko, gyvensim“, – tepasakė.

Jis norėjo būti palaidotas gimto miestelio kapinaitėse ant aukšto upės kranto. Palaidojom Vilniuj. Šalia ir motinos kapas. Prie pat jų kapų auga graži pušis. Pavasarį joj čiulba paukščiai. Kartą mačiau žaliąją meletą.

Rudenį į kapines aš nevaikštau.

Aš buvau žaisliukas

„Aš buvau žaisliukas draugių rankose“, – taip pagalvojau vieną rugsėjo vakarą. Ir pajutau laisvę. Vieną tylų rugsėjo vakarą.

Ką šnekėjo svirplys

Kartą senelis parsivežė iš miesto laikrodį. Laikrodį prisuko, ir jis smagiai sutikėjo: tik tik tik.

Paskui senelis susirgo. Jis gulėjo ir kosėjo. Kačiukas tupėjo šalia jo lovos. Galvojo, kad andai jau matė sode geltonus lapus, o saulutė ne taip šildo, kaip anksčiau.

Išlindo iš plyšio svirplys ir gailiai sučiropsėjo.
 – Kodėl tu toks nusiminęs? – paklausė kačiukas. – Gal dėl to, kad jau ne taip šildo saulutė?

– Ne, ne dėl to... Senelio širdis plaka vis silpniau ir silpniau, – atsakė svirplys. – Daug silpniau, negu laikrodis. Bijau, kad ji nesustotų.

– Man regis, kad naujas laikrodis vertesnis už seną širdį, – tarė kačiukas.

– Esi paikas. Jaunas – tai ir paikas. O aš seniai gyvenu ir žinau, kaip yra, kai netenki ko brangaus.

– Ką tai reiškia? – paklausė kačiukas. – Aš nesuprantu.

– Kada nors suprasi.

Ir svirplys vėl pasislėpė plyšyje.

Paminėtos 105-osios A. Zdanavičiūtės-Gustaitienės gimimo metinės

SIGITA ŠIMKUVIENĖ-ROSEN

Gražią ir saulėtą balandžio 11 dienos popietę Bostono lietuviai ir visi aplinkinių telkinių teatro mėgėjai rinkosi į Lietuvių Bostono klubą paminėti aktorės, režisierės Aleksandro Gustaitienės 105-erių metų gimimo sukakties.

Klubo didžiojoje salėje buvo paruošta paroda „A. Gustaitienės gyvenimas ir veikla“, kurioje buvo galima pamatyti nuotraukas iš įvairių aktorės ir režisierės spektaklių, jų programas. Parodą paruošė Aldona Gineitytė-Zimlicki.

Renginį pradėjo viso šio renginio ir spektaklio vadybininkė Birutė Vaičjurgytė-Šležienė. Jai talkino Rita Ausiejūtė-Heidemann. Į žiūrovus moterys kreipėsi linksmi, viena kitą pristatydamos, trumpai papasakodamos, kaip kilo mintis surengti šį renginį.

Rita Ausiejūtė-Heidemann, prieš keletą metų lankydama Lietuvoje, Vilniuje, užėjo į Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejų. Pasiteiravo, ar muziejus turi kokios nors medžiagos apie išėivijos teatrą ir Aleksandrą Gustaitienę. „Iš muziejaus fondų man atnešė keletą dėžių su nuotraukomis, straipsniais, recenzijomis, kurias Aleksandra Gustaitienė buvo sukaupusi per savo teatrinę karjerą ir kurias sūnus Algis atidavė muziejui po jos mirties, – paskojo ji. – Ten kaip tik radau nuotrauką iš 1965 metais statyto spektaklio „Nuodėmingas angelas“, kuriame aš ir Birutė vaidinome.“ Tad taip ir kilo mintis suruošti jos gimimo 105-ųjų metinių paminėjimą ir pagerbti režisierės ir aktorės atminimą. Ir būtinai – spektakliu.

1969 metais A. Gustaitienė pastatė du vienaveiksnius veikalus: A. Strindbergo „Stipresniąją“, kurią Rita Ausiejūtė išvertė į lietuvių kalbą ir kurioje abi šios popietės vedėjos vaidino, ir Kazio Sajos „Maniaką“. „Mums atrodė, – sakė renginio vedėjos, – kad naujas „Maniako“ pastatymas būtų mūsų „Sambūrio“ grupei pagal jėgas. Labai džiugu, kad režisuoti jį ėmėsi Normantas Lingertaitis.“

***

Apie Aleksandrą Zdanavičiūtę-Gustaitienę būtų galima ilgai kalbėti, nes ji per savo gyvenimą daug nuveikė. Bostoniškiei šventinio minėjimo metu parodė filmą „Aktorės kelias“, kuriame pasakojama apie aktorės gyvenimą ir veiklą. Šio filmo autorius Romas Šležas, ilgametis dramos „Sambūrio“ talkininkas, jį sukūrė būtent šiai progai.

Filmas parodė, kiek daug asmenų nebuvo abejingi A. Zdanavičiūtės-Gustaitienės teatrinei veiklai ir gyvenimui. Jame labai sumaniai buvo pakalbinti teatro artistai, pasakoję apie režisierę ir jos įtaką jų gyvenime: tai ankstyvųjų pastatymų aktorė Zita Zarankaitė, Regina Norvaišaitė-Petrušienė, Irena Nikolskytė-Ehi, Aidas Kupčinskas. Šiandien negalima tiksliai suskaičiuoti, kiek bostoniškų prisidėjo prie teatrinės veiklos Bostone,

Aleksandra Zdanavičiūtė-Gustaitienė.

Algis Gustaitis su aktorėmis Irena Mickūniene, Regina Petrušienė ir Zita Zarankaitė, vaidinusiomis jo mamos spektakliuose. Sigitos Šimkuvienės-Rosen nuotr.

kiek jų įtraukė A. Gustaitienės teatrinis gyvenimo verpetas. Dar reikia paminėti ir tuos, kurie prisidėjo prie „Sambūrio“ teatro išlikimo ir veiklos, nepamirštant ir jų šeimos narių ir draugų. Tai atskleidžia plačią Bostono lietuvių pasaulėžiūrą, aukštą intelektualinį lygį.

A. Gustaitienės sūnus Algis į susirinkusius kreipėsi šmaikščiais žodžiais, džiaugdamašis, o kartu ir dėkodamas, kad taip gražiai buvo pagerbtas jo motinos atminimas. Jis sakė: „Noriu pasakyti, jog būti Gustaičių sūnumi nėra lengva. Mano Tėveliui, poetui Antanui Gustaičiui Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, buvo surengtas 100 metų gimimo paminėjimas. O štai čia, šiandien, minime mano Mamos 105-ąsias gimimo metines. Susimąsčiau – o kai man sueis 100 metų ir jei kas norės paminėti mano šimtmetį, ar būsiu ką nors ypatingo padaręs? Man šiandien vienas draugas priminė, kad liko dar keli metai įprasinti

mano gyvenimą. Tai mane nuramino.“ A. Gustaitis padėkojo visiems šio renginio sumanytojams – Birutei Šležienei, jos vyrui Romui ir sūnui Sauliui, Rimai Girniuvienei, Bostono LB apylinkės pirmininkei. Jis priminė susirinkusiems, kad visi Bostono lietuviai yra dėkingi, turėdami Norbertą Lingertaitį, kuris neleidžia, kad Bostone išnyktų lietuviško teatro pėdsakai. „Žinoma, – toliau tęsė jis, – esu dėkingas ir visiems aktoriams, kurie man taip primena Mamos laikų pastatymų atlikėjus – įvairių profesijų, skirtingo amžiaus žmones, pamėgusius vaidybinį meną ir kartais, gal net pačių savo nuostabai, suradusius tam talentą.“

A. Gustaitis sakė: „Mano tėvai buvo XX amžiaus teroro atplėšti nuo savo profesijų tėvų žemėje. Tačiau jie liko ištikimi savo sielos šauksmui ir, kur bebūtų buvę, bet kokiomis sąlygomis paskyrė savo gyvenimą Lietuvos kultūrai. Ačiū Jums visiems, kad neužmiršote Jų pastangų!“

***

Po pertraukos žiūrovai žiūrėjo K. Sajos tragi-komediją „Maniakas“, parašytą 1966 metais. Tai drąsus satyrinis žvilgsnis į sovietų santvarką.

Vaidmenis sukūrė Gintas Narkevičius, Dainius Mačiukėnas, Jūratė Norkūnas-Aukštikalnis (ji – ir visų aktorių grimuotoja), Estera Sužiedėlis, Regina Balčaitienė, Tomas Girnius, Aidas Kupčinskas, Vaidas Tribulauskas, Rima Girniuvienė, Peter Brown ir Birutė Šležienė. Aktoriai puikiai vaidino, salėje sukeldami ne vieną juoko bangą. Man įsiminė Mašinisto (G. Narkevičius), Pareigūnės (Jūratė Norkūnas-Aukštikalnis), Madam (G. Kupčinskienė), šungaudžio (A. Kupčinsko) ir Keleivis su didžiausia višta rankinėje (Rima Girniuvienė) sukurti personažai.

Dekoracijas spektakliui parengė dailininkė Danguolė Kuolienė, apšvietimu, vaizdu ir garsais pasirūpino Saulius Šležas. Scenografija ir parodos plakatu rūpinosi Almis Kuolis.

***

Tuoj po spektaklio visų aktorių, vaidinusių balandžio 11 dienos „Maniako“ premjeroje, nuotrauka buvo išsiųsta elektroniniu paštu į Vilnių. Ten, Vilniaus Pedagoginiame universitete, įvyko K. Sajos susitikimas su studentais. Šio susitikimo metu tragi-komedijos autoriui buvo perduota nuotrauka iš bostoniškų ką tik suvaidinto spektaklio. Rašytojas prisipažino, kad jam tai buvo labai maloni staigmena. Šios staigmenos autorius – bostoniškis Modestas Rimkus.

Balandžio popietė buvo dvasiškai turtinga ir nuostabi. Kelionė į namus, į New Haveną, neprailgo, turėjau labai įdomią bendrąkeleivę – aktorę Zitą Zarankaitę, kuri dalijosi savo atsiminimais apie A. Gustaitienę ir savo teatrinį gyvenimą.

Ačiū Bostono „Sambūrio“ nariams ir visiems, kurie nuoširdžiai prisidėjo prie sėkmingo renginio. □

Šungaudys ir Madam – Aidas ir Gita Kupčinskai. Sigitos Šimkuvienės-Rosen nuotr.

Kazys Saja.

Modesto Rimkaus nuotr.

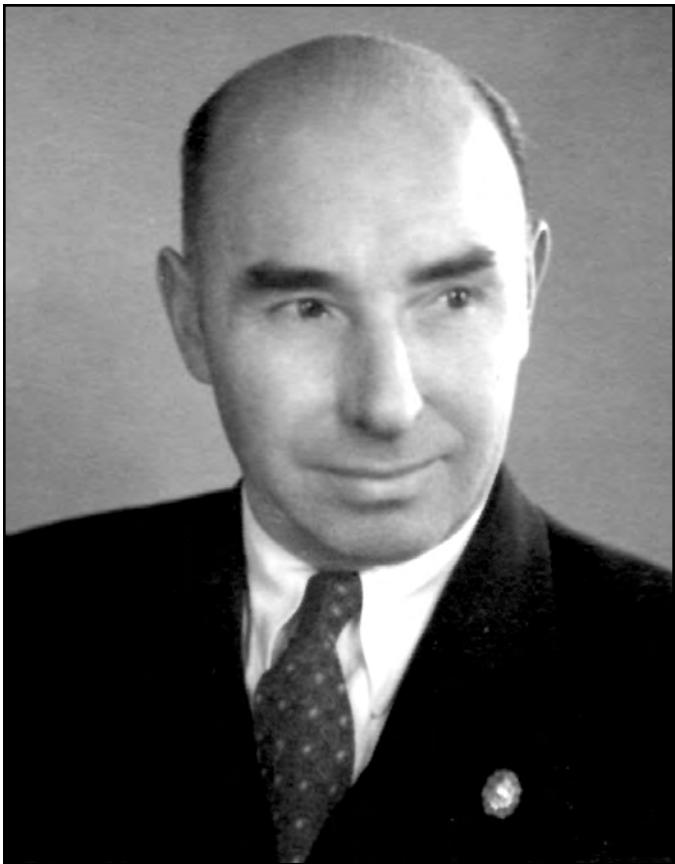
Sulapojo lietuviškas dainų gžuolas

Iną Bertulytę-Bray kalbina Nomedą Lukoševičienė

Kai ir Lietuvą (žurnalas „Muzikos barai“), ir lietuvių išeiviją Amerikoje (dienraštis „Draugas“ ir savaitraštis „Amerikos lietuviai“) bei platesnį skaitytojų ratą (žurnalas „Pasaulio lietuviai“) pasiekė žinia apie kompozatoriaus Juozo Bertulio dainų knygos „Ažuolėlis Žaliukėlis“ pasirodymą, buvo nelengva sulaukti pirmojo 2010 m. „Tulpės Times“ laikraščelio, kad ir mes galėtume šį tą iškvosti iš leidinio „kaltininkės“. Taigi šiandien, patenkintami Jūsų smalsumą, kalbiname kompozatoriaus dukrą – Iną Bertulytę-Bray.

– Miela Ina, Jūsų tėvelio – Juozo Bertulio – vaikų dainų knyga „Ažuolėlis Žaliukėlis“ jau Jūsų rankose. Koks apima jausmas?

– Sunku net apsaityti. Po dešimtmetį trukusio darbo ir pastangų Amerikoje bei Lietuvoje matyti tėvo rankraščius, persikūnijusius į kokybiškas knygas, tai tikrai džiugus jausmas. O šis dainų vaikams rinkinys ypač nuostabiai supynė meną ir muziką.

Kompozitorius Juozas Bertulis.

– Kodėl pasirinkote išleisti į pasaulį būtent vaikų dainų rinkinį?

– Kaip žinome, Rytų Europoje dainos per amžius turėjo svarbią reikšmę. Tėvas, kaip ir kiti kompozitoriai bei poetai, norėdamas ugdyti lietuvišką tapatybę, lietuvių kalbą, prisirišimą prie savo tėvynės, kūrė dainas, eilėraščius, kuriuos būtų lengva skaityti ir įsiminti, pavyzdžiui, daina „Aš esu lietuvis“ pagal St. Džiugo eiles. Šiame rinkinyje taip pat sugulė dainos, skirtos ir vyresnio amžiaus dainininkams. Paminėčiau dainą „Mes laisvės sparnus sau ištiesę“ (eilės P. Vaičiūno). Lopšinė „O atsimenu namelį“ (B. Brazdžionio žodžiai) bus atliekama net šių metų Dainų šventėje, Toronto mieste.

Buvau labai sužadinta, kai 1991 m. po Medi-

Ina Bertulytė-Bray.

ninkų pasienio sargybininkų laidotuvių Antakalnio kapinėse liaudis spontaniškai pradėjo tą lopšinę dainuoti. Vaikiška dainelė, tačiau kaip ji guodė ir suaugusius žmones.

Liko dar neįtrauktų (pvz., „Ten, kur žaidžia Nemunėlis“, B. Brazdžionio žodžiai) ar iš viso neišspausdintų dainų, bet jos jau daugiausiai skirtos suaugusiems. Jei galėsiu, kada nors išleisiu dar vieną rinkinį.

– Knygos leidyba – tai pragariškas darbas, daugybės žmonių bendro darbo vaisius. Kas gi buvo Jūsų bendrakeiviai šiame kūrybiniame procese?

– Su Dainiumi ir Asta Vaičekoniais ir Dainiumi Kepežinsku praleidom valandas prie pianino, darydami tą pirmąją atranką. Po to, pagal mano užsakymą, Vilniaus pedagoginio universiteto docentas, lektorius ir chorvedys Kastytis Barisas bei jo leidybos kolektyvas galutinai atrinko ir išleido pačią knygą. Jam ne pirmą kartą leidinį apipavidalinant savanoriškai padėjo dailininkas Rimantas Dichavičius. Šį kartą knygos viršeliui jis pasirinko savo kūrinį „Ažuolas“ (eskizas – Rimanto Dichavičiaus, mozaika – Vitolio Trušio, fotografija – Rimanto Dichavičiaus), o iliustracijoms – nepakartojamą Algimanto Švažo grafiką. Globalus internetinės prekybos puoselėtojas Vladas Lašas man suteikė taip reikalingą finansinę paramą. Teisybę pasakius, be pusseserės Danutės Rakšnienės pagalbos ir rūpinimosi manimi Vilniuje, nežinau, kiek bendrai būčiau galėjusi pasiekti. Deja, reikia pripažinti, kad tokio pobūdžio kaip knygų leidyba veiklą apunkina tai, kad mūsų vakarietiška satarčių, sąmatų, atsakomybės bei knygos surinkimo reikalavimų sistema dar nelabai suprantama Lietuvoje.

– Turbūt nemenką muzikinį archyvą paliko kompozitorius Juozas Bertulis. Kokia šio archyvo ateitis?

– Svarbiausia archyvo dalis, t. y. tėvo kūriniai, daugiausia sukurti Vokietijoje bei Amerikoje, pagal jo nurodymą, saugomi J. Žilevi-

čiaus – J. Kreivėno muzikologijos archyve, Lituanistikos tyrimo ir studijų centre Čikagoje. O kas buvo išleista ir išsaugota prieš okupaciją Lietuvoje, šiandien saugoma Lietuvos Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje Vilniuje. O sukūręs jis buvo tikrai daug ir skirtingų kūrinių. Tai kompozicijos įvairiems instrumentams, kelios operos ir operetės, baletai, bažnytinė muzika ir t. t. O dainų tai buvo tiesiog tikrų tikriausia begalybė... Dar būdamas studentas, tėvas keliaudavo po kaimus ir rinkdavo liaudies dainas, prašydavo, kad senukės jas padainuotų ir tas dainas užrašydavo. Jų buvo surinkęs šimtus, deja, jos liko Lietuvoje ir daugelis jų dingo. Tos liaudies dainos stipriai įtakojo jo kompozicijas. Archyvo ateitis? Išskyrus kelis kūrinius fortepijonui, bažnytinę muziką ir šias dainas, kol kas likusias kompozicijas taip ir paliksiu rankraščių forma Čikagoje ar Vilniuje.

– Matant jūsų dukrą Danielle „Vakarų“ choro gretose, galima teigti, kad senelio puoselėtos dainos tradicijos nenutrūko.

– Taip, Daniellei dainavimas labai prie širdies, o galimybė Dainų šventėje Toronte sudainuoti savo senelio dainą „O atsimenu namelį“ bus ir jai, ir man neužmirštamas įvykis.

– Kaip būtų galima įsigyti šią knygą?

– Knygą galima įsigyti „Draugo“ knygyne už 17 dol., pridėdant 5 dol. už vienos knygos persiuntimą (užsisakant IL valstijoje, dar yra mokestis), arba pas mane, taip pat 17 dol., pridėdant 3 dol. už vienos knygos persiuntimą. Prašome teirautis telefonu: 206-523-1620.

– Ačiū už pokalbį. Tikiuosi, kad ir mūsų vaikų choras „Lylia-lylio“ suras mielą dainą iš šio rinkinio. O Jums, Ina, linkiu rasti kantrybės, laiko ir bendraminčių, išleidžiant į pasaulį dar nepaliestus kompozatoriaus Juozo Bertulio kūrinius.

„Tulpė Times“
2010 m. kovas, nr. 1

Rimanto Dichavičiaus parengtas „Ažuolėlio Žaliukėlio“ viršelis.

FONTANAS

PERPETUA DUMŠIENĖ

Pavasarij visada ateina toks džiugus momentas, kai šiaurės šalių miestuose ištrykšta ne tik beržų sula, bet ir miestų fontanai. Jų gyva srovė atgaivina ilgai kentusias širdis. Apie vieną tokį ištrykšusį FONTANĄ ir noriu papasakoti.

FONTANAS – tai naujas kultūros leidinys, kuris atspindi ir naujus reiškinius, vykstančius Lietuvos kultūros padangėje – tai labai aktyviai besikuriančių bendruomenių vis ženklėnė veikla. Tos bendruomenės kuriasi ir miestuose, ir kaimuose. Nesenai teko dalyvauti televizijos diskusijų laidoje apie bendruomenių veiklą, darbus, ateities perspektyvas. Buvo labai malonu matyti, kokie išsilavinę, informuoti, atsakingi už savo bendruomenę yra šie žmonės. Visos bendruomenės yra numačiusios savo svarbiausius darbus ir uždavinius – jie ne vien ūkiniai ar socialiniai, bet ir kultūrą puoselėjančios. Viena iš tokių, itin kultūrą puoselėjančių, yra Žaliakalnio bendruomenė, esanti Kaune. Ji ir išleido FONTANĄ.

Neabejoju, kad ištarus žaviai, žaliai, gyvai skambantį žodį *Žaliakalnis*, ne vienam pasaulio lietuviui atsiveria labai sraunūs prisiminimų šaltiniai, upeliai, upės ir... gyvi skausmingi fontanai. Manau, kad jiems bus įdomu sužinoti apie FONTANĄ – Žaliakalnio kultūros almanachą.

Nesitikėjau, kad jis bus toks išpūdingas. Nu-stebau, kai per leidinio pristatymą pamačiau, kad savo solidžia išvaizda, turiniu, netgi apimtimi (45 puslapiai!) jis gerokai lenkia nacionaliniais vadinamus kultūros leidinius. Iš širdies galiu teigti, kad šio leidinio pasirodymas yra didelis įvykis. Leidinys reikšmingas ne tik Žaliakalnio, Kauno ar Lietuvos žmonėms. Jis tikrai svarbus visiems „Draugo“ skaitytojams.

Apie tai labai gražiai rašo almanacho sumanytojas ir iniciatoriaus Alfas Pakėnas. *Žaliakalnis – ne tik Kauno istorijos ir kultūros lopšys, bet ir pasaulio kultūros lobyno dalis. Pirmiausia – savo žmoniškumą. Tiek daug ryškių asmenybių nėra gyvenę nė vienoje Kauno miesto dalyje. Žaliakalnis ir prieškarinio laikais, ir dabar tebėra gyva kūrybos versmė. Čia gyveno daugybė kūrėjų, ryškių asmenybių, žinomų visai Lietuvai: Lietuvos Respublikos prezidentai Kazys Grinius, Valdas Adamkus, garsus diplomatas istorikas Petras Klimas, rašytojai Vincas Krėvė, Balys Sruoga, Kazys Binkis, Vincas Mykolaitis-Putinas, Ieva Simonaitytė, Sofija Kymanaitė-Čiurlionienė, Juozas Kruminas... Čia paskutinius gyvenimo mėnesius praleido Juozas Tumas-Vaižgantas ir Salomėja Nėris. Čia kūrė garsūs dailininkai Adomas Galdikas, Petras Kalpokas, Kazys Šimonis, Juozas Zikaras, Antanas Samuolis, Justinas Vienožinskis, architektai Feliksas Vizbaras, Karolis Reisonas, Vladimiras Dubneckis, režisierius Vytautas Žalakevičius.*

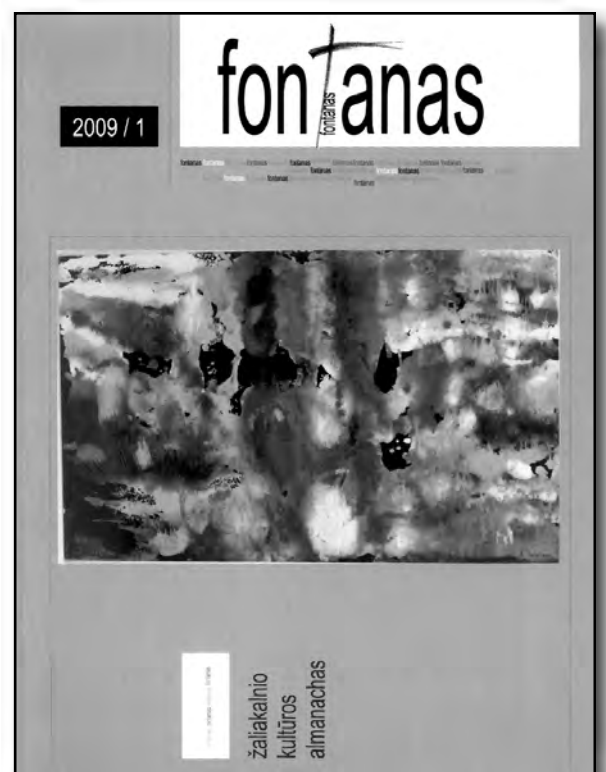
Pagrindinius savo uždavinius leidinio redakcinė kolegija nusako taip: prisiminti, prikelti Žaliakalnio kaip unikalios Kauno dalies kultūros paveldą, puoselėti jį, pateikti dabar čia gyvenančių menininkų kūrybą, ugdyti jaunuosius talentus, stiprinti žaliakalniečių bendruomenę.

Kalbėti apie Žaliakalnį ir FONTANĄ pradėkime, kaip ir dera, nuo romantinės senovės: *Senovėje Žaliakalnio teritorija buvo apaugusi mišria lapuočių giria. Per ją į Neries upę – dabartinę Petro Kalpoko gatvę – tekėjo vandeningas Raginės upelis...* Šiuo metu pagrindinis naujojo Žaliakalnio pasididžiavimas – naujai atstatyta Kristaus Priskelimo bažnyčia. Manau, kad ši iškili šventovė ne vienam „Draugo“ skaitytojui primena ne vieną reikšmingą jo gyvenimo įvykį...

Tad nors trumpai apžvelkime, ką įdomaus rasime FONTANE. Šią apžvalgą gal būtų visai tikslinga suskirstyti į dvi dalis: kultūros paveldas ir dabarties menininkų kūryba.

Kultūros paveldui skirtas straipsnių ciklas pradedamas Nijolės Lukšionytės (VDU, Menų institutas) straipsniu *Tarpukario kultūros paveldas Žaliakalnyje*. Šio straipsnio mokslinę vertę labai sustiprina tai, kad jis iliustruotas ne tik XX amžiaus trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečio statinių nuotraukomis, bet pateikiami ir svarbiausių miesto kvartalų topografiniai planai. *Pagrindinė Perkūno ir Kauko masų funkcija iki 1940 metų buvo gyvenamoji. Vadinamasis „Radio rajonas“ (perkūno alėja, Vaižganto gatvė) tarpukariu laikytas prestižiniu. [...] daugiausia namų „Radio rajone“ pastatyta tarp 1936 ir 1940 m. Čia gyveno poetai Vincas Mykolaitis-Putinas, Salomėja Nėris, kunigas ir poetas Antanas Šmulskštys-Paparonis, aktorė Unė Babickaitė-Graičiūnienė, dirigentas Nikodemus Martinonis, architektas Stasys Kudokas, profesoriai P. Avižonis, Jonas Vabalas-Gudaitis, Juozas Tonkūnas, diplomatas Petras Klimas, krašto apsaugos ministras J. Papečkys, susisiekimo ministras Juozas Jankevičius, karininkai Oskaras Urbonas ir Vytautas Engleris. Namus projektavo žinomi architektai Vytautas Landsbergis-Žemkalnis, Bronius Elsbergas, Stasys Kudokas, Feliksas Vizbaras, Edmundas Frykas.*

Nijolės Lietuvninkaitės straipsnis *Laiko autografai Kauko laiptuose* – gražus mokslinio aprašymo ir literatūrinių esė lydinys. *Kaunui nestinga unikalių urbanistinių bruožų, kokių reta, o gal ir visai neaptiksime senosios Europos miestuose. Vienas iš jų turėtų skatinti kauniečius didžiuliuoju, kad jie gyvena laiptų mieste. Vien į Žaliakalnį veda garsūs Dzūkų, Pelėdų, Kauko bei kiti laiptai. Jų medinėmis ar granitinėmis arterijomis aukštyn-žemyn teka, pulsuoja ir kinta miesto gyvenimas. Kiekvieni laiptai pasižymi savita istorija, turi ištikimų gerbėjų, aplinkos aurą. Kauko laiptus ypač pripildo gyvybės metų laikai; pavasaris šlaituose išplukdo neužmirštuolių saleles, vasara tingiai maudosi fontane ar ilsisi medžių paunksmėse, ruduo mėgsta paskraidyti ant ugniaspalvio lapų kilimo, žiema prisijaukina žibintus ir dosniai dalina baltas švenčių nuojautas. Tai emociškai sušildo ne vieną laiptų pakeleivį. Kauko laiptai labiausiai išsiskiria architektūriniu sumanymu – darnia vandens, granito ir augmenijos jungtimi. [...] Kauko laiptų detalų planą parengė žinomas architektas Stasys Kudokas (1898–1988)... Straipsnis gausiai iliustruotas Kauko laiptų statybos vaizdais, fotografijų autorius – Vincas Ruzgas. Bandoma diskutuoti ir apie Kauko laiptų reikšmes dabarties mieste. Svarstoma viena iš galimybių –*

Kauko laiptų virtimą savita meno galerija.

Daugelis FONTANO publikacijų skirta švietėjui, rašytojui – Vaižganto, Salomėjos Nėries – gyvenimui ir kūrybai. Man pačiai didžiausią išpūdį paliko kunigo Mykolo Vaitkaus straipsnis *Žemės mergaitė išikūnijusi poezija* (apie Salomėją Nėrį). Ką nors geresnio jau seniai teko skaityti. Autorius gausiai apdovanotas įvairiais talentais – diplomato, rašytojo, humanisto, kunigo iš Dievo malonės ir dar turintis labai subtilų humoro jausmą. Apie susitikimus su poete ir sunkiausias jos gyvenimo išbandymus autorius rašo su didele vidine elegancija, atjauta, bet sugeba likti ištikimas tiesai. *Ar ji prieš mirtį susitaikino su Dievu, bent vidujai? Tuo tarpu dar nežinome. Pasitikim gailestinguoju Tėvu, kuris vienas tikrai pažįsta žmogaus sąžinę. O Salomėja buvo padorus asmuo, mylėjo tiesą ir jos nuosirdžiai ieškojo. Aš už ją kasdien meldžiuos, kaip ir už kitą poetą, savo bičiulį Konstantiną Balmontą.*

Dailės gyvenimas irgi nepamirštas. Keletas straipsnių skirta dailininko Adomo Galdiko kūrybai. Yra Dalios Poškienės straipsnis *Beatričė Kleizaitė-Vasaris. Keli eskizai Beatričės portretui*.

Ir pagaliau – iš gražaus fontano taurės pasipila poezija kaip gyvasis fontano vanduo. Pirmiausia neoromantike vadinamos Viktorijos Kumpikevičiūtės – Kalpokienės, iš vienintelio jos rinkinio „Vasara laukuos“. Ir tas garsusis jos eilėraštis „Šienapjūtė“, virtęs visiems žinoma daina – *Pamilo dobilas raudonas/ Vėjaviakę ramunę...* Yra pateiktas ir Remigijaus Jakulevičiaus pokalbis su Viktorija Kumpikevičiūte, įrašytas 2002–2003 metais. Gražiai estetiškai apipavidalintos šiuo metu Kaune gyvenančių menininkų kūrybos – Donaldo Kajoko, Dianos Poklonskaitės, Aistės Miškinytės, Roberto Keturakio, Aldonos Ruseckaitės, Gvido Latako, Viktoro Žilinsko, Dariaus Rakausko, Vlodo Baltuškevičiaus. Malonu skaityti ir naujų knygų recenzijas.

FONTANO leidėjai, bendruomenės centro „Žaliakalnio aušra“ valdybos pirmininkė Regina Markevičienė kviečia visus pasaulio lietuvius, Žaliakalnyje turinčius savo ar savo giminės šaknis, atsilipti ir dalyvauti Žaliakalnio bendruomenės veikloje kaip kas išgali. Su Regina Markevičiene galima susisiekti telefonu 8 616 13981 arba elektroniniu paštu: zaliakalnio-ausra@one.lt Interneto adresas: www.zaliakalnio-ausra.lt

Nuotraukose – kultūros almanachas „Fontanas“.

Kitame numeryje – šio almanacho autorių kūryba

„Lietuvos istorijos klastojimo ir niekinimo iššūkiai“

PETRAS DUMBIAUSKAS

Taip pavadinta nauja Vlado Terlecko knyga. Jeigu man kas prikištų „pūškę“ prie smilkinio ir lieptų trimis žodžiais apibūdinti šią knygą, tai būtų: 1. kritika, 2. polemika, 3. romantizmas. Tarsi koks paskutinis muškietininkas – Lietuvos istorijos mylėtojas ir romantikas Vladas Terleckas duria savo špagą į istorikų „realistų“ skruzdėlyną. Aišku, gal vertėjo E. Gudavičiui su A. Bumblausku priimti jo iššūkį ir susikauti TV dvikovoje pokalbių ringe. Dvikovos taisyklės – pistoletai, špagos ar rytietiški kovų menai – galėjo suderinti patys dalyviai. Laida nuo to tikrai nebūtų nukentėjusi. Savo knygoje Vladas kritikuoja chrestomatinius garsių istorikų teiginius ir išvalgas. Šio straipsnio ribose nėra galimybių visų jų pristatyti. Pastebėsiu tik tiek, kad kai kurie jų tikrai diskutuoti ir ginčytini. Vienas tokių – dėl ikimindauginės Lietuvos valstybės buvimo. Jeigu tokios nebuvo, tai kaip paaiškinti faktą, kad Lietuvos teritorijoje beveik nebuvo vikingų kolonijų (nežymios buvo tik pajūryje)?.. Tuo tarpu kaimyniniuose kraštuose vikingai savo klestėjimo laikotarpiu įsitaisė labai gerai. Negi Lietuvos teritorija jų visiškai nedomino? Greičiau vikingus atbaidė kažkas kitas, ne lietuviškų pelkių uodai. Ar tik nebus vikingai susidūrę su jau tuo metu galinga lietuvių organizacija, kas vėliau prasiveržė žinomais užkariavimais?.. Net ir duoklių mokėjimai nepaneigia Lietuvos valstybės egzistavimo. Juk duokles mokanti Maskva buvo pernelyg kietas riešutėlis net ir galingiausiems lietuvių kunigaikščiams. Prisiminkime, dėl ko atsikraustė vokiečių ordina. Nes krikščionys negalėjo patys apsiginti nuo baltų puldinėjimų. Taigi jau ir tada baltai buvo pajėgūs, greičiausiai jų teritorijose jau buvo valstybinio pobūdžio dariniai.

Antras teiginys, kuris užkliūva Terleckui – tai A. Nikžentaičio pagoniškos lietuvių kariuomenės sumenkinimas. Čia iš karto kyla daugybė klausimų. Jei lietuvių kariuomenė iš tikrųjų buvo prastai ginkluota, nemokėjo kautis raita, tai kaip paaiškinti tokius jos pasiekimus, pergales, užkariavimus?.. Vokiečių invazijos sustabdymas tikrai turėjo įtakos visam regionui. Kai kas gali brėžti paraleles ir su Antruoju pasauliniu karu. Tačiau iš tikrųjų tik nedaugeliu aspektų galima gretinti šias dvi vokiečių invazijas. Rezultatas, žinoma, buvo panašus abiem atvejais. Tačiau skirtumai akivaizdūs. Pagoniška Lietuva atsilaukė, naudodama tik savo valstybės resursus. Todėl vargu ar turėjo labai didelę kiekybinę persvarą. Praktiškai visi užkariavimai atlikti ikilenkišku periodu, tik Žalgiris pergalė jau buvo bendras dviejų valstybių indėlis.

O Rusija Antrojo pasaulinio karo metu atsilaukė dėl visiškai kitokių aplinkybių. Galima net teigti, kad iš esmės per Antrąjį pasaulinį karą Vokietija su savo negausiais ir nelygiaverčiais sąjungininkais kovėsi praktiškai prieš visą pasaulį. Todėl pagoniškos Lietuvos kariuomenės nuopelnai sustabdant vokiečių agresiją tikrai neginčijami.

Dabar dėl lietuvių karių ginkluotės ir arklio naudojimo. Pradžioje pasižiūrėkime, su kokiais galingais priešininkais tekdavo kautis lietuvių kariuomenei: vokiečių riteriais ir totoriais. Ir vieni, ir kiti puikiai kovėsi raiti. Todėl visiškai naivu tvirtinti, kad lietuviai kautis raiti nemokėjo. Net ir nenorėdami būtų išmokę – tiek galima pasakyti. Be to, lietuvių tautosakoje žirgas – vienas svarbesnių personažų. Aišku, riterių turnyrų prie kiekvieno piliakalnio nebuvo. Istorikai, neigiantys Lietuvos kariuomenės mokėjimą kautis raitiems, turėtų prisiminti, kas vaizduojama Lietuvos herbe. Gali dar palyginti su Mongolijos herbu.

Keletas pastebėjimų dėl ginkluotės. Su lazdomis ar su prastais ginklais tokių priešininkų tikrai nenugalėsi. Galima teigti, kad lietuvių kariuomenė buvo viena geriausių tuo metu Europoje. Ir ordino kariuomenėje ginkluotė buvo netolygi,

ginklanešių buvo prastesnė, nei riterių. Skirtumai buvo ir tarp pačių riterių. Neabejotina, kad riteriai ir patys vartojo lietuviškus kardus, paimtus kaip karo grobį.

Dabar – dėl požiūrio, kad kai kurių ginklų lietuvių kariuomenė nevartojo. Dėl arbaletos galima pasakyti tik tiek, kad ir Lietuvoje surasta apie 1 000 arbaletinių strėlių antgalių. Tik kas pasakys, kas tų strėlių prišaudė – vokiečiai ar lietuviai. Greičiausiai vokiečiai. Tačiau jei arbaletos lietuvių kariuomenė ir nevartojo – tai jos nesumenkina. Aišku, galima laikyti tai karo technologijų atsilikimu, bet Robinas Hudas irgi iš lanko šaudė.

Terleckas kritikuoja ir Gudavičiaus teiginį, kad Baltarusijos ir Ukrainos susidarymas – lietuvių skriauda rusų tautai. Šis teiginys iš operos „Kas būtų, jei ...“ Dar galima ginčytis, ar tai skriauda, ar dovana. Čia reiktų atsakyti į klausimą, kodėl Novgorodo gyventojai nenorėjo jungtis prie Maskvos. Ir kodėl ukrainiečiai stojo į SS legionus. Iš istorijos vadovėlių žinome, kad Ukrainos teritorija – tikras tautų ir senovės kultūrų katalas. Taip pat Kijevo valstybės kilmė tikrai ne slaviska. Dalis Baltarusijos teritorijos buvo baltų kultūrų arealas, vėliau nukariautas slavų.

Knygos minusu laikau tam tikrus nutylėjimus. Pavyzdžiui, Terleckas labai gerai parodo okupacinių kariuomenių Lietuvoje padarytus nuostolius, pradedant nuo XVII amžiaus. Tačiau jis neatskleidžia, kas sudarė sąlygas toms kariuomenėms čia savivaliauti. Todėl Terlecko informacija tampa tik daline, pats jis tokias vadiną pusiau tiesomis, arba pustiesėmis. Būtų buvę verta pasakyti, kad nuo XVII amžiaus Lietuvos – Lenkijos valstybė turėjo labai didelių vidaus problemų. Nenorėta šerti savos kariuomenės, todėl teko kęsti svetimų savivalę. Ne tik problemų turėta, bet ir daugybė strateginių klaidų daryta. Sobieskis buvo pagarsėjęs karvedys – bet jis sumušė vienintelį savo valstybės „draugą“ – Turkiją. Be to, Sobieskis vadovavo tuo metu vis dar geriausiai Europoje kariuomenei. Čia jau matau skeptikus, kurie saktų, kad tada Lietuvos – Lenkijos valstybė būtų sulaukusi nemalonės iš krikščioniškos Europos. Tačiau bendradarbiavimas su Turkija buvo vienas paskutinių kozirų.

Nesutinku su Terlecko mintimi, kad Lietuva buvo išskirtinė pasaulyje kančių ir nelaimių šalis. Iš tikrųjų ir kitos valstybės ir tautos patyrė ir nelaimių, ir karų. Tačiau skirtumas toks, kad Lietuvos – Lenkijos valstybė nesugebėjo mobilizuoti jėgų lemiamų įvykių akivaizdoje. XVIII amžiaus reformos buvo jau pavėluotos, nesugebėta jų įgyvendinti. Svarbiausia, kad nebuvo tinkamai pasipriešinta agresijai XVIII a. pabaigoje. Noriu pabrėžti, kad būtent Lietuvos valstybė du kartus pakartojo šią klaidą. O Lenkija – tik vieną kartą. Antrojo pasaulinio karo metais Lenkija antrą kartą klaidų nebekartojo – pasipriešino garbingai net ir wermachtui. Todėl ji išsaugojo savo valstybę. O Lietuva du kartus nepasipriešino agresijai. Lemtingų įvykių akivaizdoje Lietuvos elitas priėmė pačius blogiausius sprendimus.

Be to, 1939 metais Smetonos valdžia elgėsi labai neetiškai, nes neįspėjo piliečių apie gresiantį smurtą, nors puikiai žinojo apie 1939 m. sovietų terorą užkariautose Lenkijos žemėse. Net ir nacitinės Vokietijos valdžia išpėjo savo valstybės piliečius apie artėjantį terorą, todėl kai kurie suspėjo pasitraukti.

Vladas Terleckas.

Ši knyga kelia tam tikrus klausimus. Vienas iš jų – istorijos paskirties klausimas. Dabar, kai kuriasi nauja imperija – Europos Sąjunga, ar bus kam svarbi Lietuvos istorija. Gal tai jau nebemadinga, gal kai kurie momentai kažkam trukdo, neatitinka realios politikos.

Istorinės atminties Lietuvoje labai trūksta. Pavyzdžiui, turime muziejus pokario partizaniniam judėjimui ir tremčiai atminti. Tačiau dar nėra muziejaus, pašvęsto 1941 metų sukilimui. Kad ir kaip prieštarinai vertinamas, šis sukilimas neabejotinai svarbiausias lietuvių, kaip pilietinės tautos susiformavimo momentas. Beje, Varšuvos sukilimas irgi prieštarinai vertinamas, tačiau muziejus jo kovotojams atminti sukurtas. Ką jau bekalbėti apie Plechavičiaus karių pamiršimą, karių, kurie lindo į apkausus jau atsitraukus vokiečiams, bandydami su lengvaisiais ginklais sulaukyti „išvadotojus“.

Turbūt ne visi žino, kad be savisaugos karių Lietuvoje dar buvo ir vadinamoji vietinė kaimų savi-sauga. Jie saugojo gyventojus nuo raudonųjų partizanų teroro. Kas svarbu – šie žmonės dirbo savo darbą be atlyginimo. Ką apie tai girdėjo stribai, tunkantys iš nužudytų žmonių turto?.. Vien Baltarusijoje veikė 400 000 raudonųjų partizanų, gerai ginkluotų, puikiai aprūpintų, turinčių net automobilius.

Vlado Terlecko knyga lengvai skaitoma, autorius nestokoja ir humoro jausmo. Iš esmės tai nėra istorija, bet straipsnių, sudėtų chronologine tvarka, rinkinys. Turime istoriją pagal Šapoką, pagal Gudavičių, pagal Bumblauską, o dabar – ir pagal Terlecką. Beje, šią knygą aš ir pasidėsiu savo lentynoje greta minėtų knygų. Neabejotina, kad Terlecko iškelta Lietuvos istorijos falsifikacijos ir niekinimo problema egzistuoja. Viena iš priežasčių ta, kad toną istorijai duoda didžiųjų valstybių istoriografijos, kurios pagrįstos įvairiomis falsifikacijomis ir kitų tautų istorijų menkinimu, taip pateisinant savo agresiją ir užkariavimus. Laikoma, kad viskas, kas vyko Lietuvoje ar Lietuvos – Lenkijos valstybėje, tai tiesiog vietinio pobūdžio istorija, jokios įtakos pasaulio istorijai neturėjusi. O iš tikrųjų buvo visai kitaip. □

ŽEMĖS ŪKIO PARODOJE: Teatrologės įspūdžiai

GRAŽINA MARECKAITĖ

Balandžiui besibaigiant, kai pavasario saulė meiliai prašvito, apsilankiau Vilniuje atsidariusioje Lietuvos žemės ūkio parodoje. Ko ten ieškojau? Pastovumo, šilumos, pasitikėjimo Dievo pasauliu. Pastaruoju metu mąstau ne tiek apie lietuvių teatrą, kiek apie Lietuvos žemės likimą.

2006 m., atsakydama į „Baltosios anketos“ klausimą „Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų?“ dienraštyje „Lietuvos žinios“ išsivajojusi rašiau: „Norėčiau, kad Lietuva ir po šimto metų būtų tokia, kokia įsirežusi į lietuvių pasąmonę, kokią ją apdainavo poetai: kad miškai lyg rūtos kalnais žaliuotų, tekėtų švarios upės, mėlynuotų ežerai. Dar ir šiandien tokią ją mato pašaliečių akys. Prieš penketą metų ilgokai Lietuvoje viešėjusi japonų mokslininkė antropologė Sachiko Hatanaka, paklausta, kas jai paliko stipriausią įspūdį, atsakė, kad miškų žaluma ir toje žalumoje skendintys bažnyčių bokštai. Jos įspūdis buvo netikėtas, tarsi pažvelgus iš paukščio skrydžio. (...) Ar tokioje vizijoje nebūtų galima įžvelgti išskirtinių mūsų galimybių beprotiškos šiuolaikinio pasaulio varžybose? Šaunu būtų aplenkti patį progresą ir atsidurti jo priešaky. (...) Gal galėtume nusibrėžti tikslą – būti žaliaja, ekologine Europos oaze, ir tam tikslui (itin retai gamybai, biokurui, labai paveikiams vaistams ar ypatingai maisto produkcijai) naudoti būsimašias Europos Sąjungos dotacijas pasitelkti išsivajotas aukštąsias technologijas (...) Gal mūsų savitumas leistų rasti būdų išlaikyti harmoniją tarp gamtos, žmogaus veiklos ir dvasinių vertybių? Šie trys elementai – gamta, veiklumas ir dvasingumas – turėtų būti Lietuvos kelrodė žvaigždė. Jei Dievas nepagailėtų mums išminties.”

Kokios naivios svajonės tai atrodo šiandien, kiūtant po ugnikalnio pelenų debesiu, baimingai laukiant, kada išdygs svetimos atominės elektrinės prie Lietuvos upių tėvo Nemuno ir upių motinos Neries, bejėgiškai stebint, kaip „gintarinės Baltijos“ dugnu tiesiamas vamzdis dujoms iš Rusijos pumpuoti... Ar beliks kur pasislėpti nuo aplinkui besitelkiančių pavojų, ar dar bus prie ko prisiglausti negandos valandą?

Pasidairius po žemės ūkio parodą prašalailio akimis, širdį užliejo šiluma. Geroji Lietuvos žemėlė dar tebeaugina derlių, mūsų darbštieji ūkininkai – tie, kurie tiki, kurie dirba ir stojasi ant kojų – modernina savo ūkius, suranda išeitis iš visokiausių keblumų. Tai laisvas žmogus, tai nebe „kolchoznikas“ su vogtų grūdų pusmaišiu ant pečių... Tą praeities paveikslą priminė parodoje apsilankiusi „carienė“ – Rusijos žemės ūkio ministrė. Ji dairėsi, ragavo, stebėjosi ir tapšnojo per pečius mūsų valdžios vyrus – suprask, prekiausime, įsi-

Autorės nuotraukose – meiliausi parodos eksponatai.

leisime, *chorošo...*

Vaikščiojau po parodą ir džiaugiausi žmonių darbštumu, išradingumu, vaišingumu. Visi čia buvo geranoriški, linksmi. Niekas nekalbėjo apie potvynius, sausras, kenkėjus, neburnojo dėl krizės ir blogos valdžios. Didžiuliai juodos duonos kepalai, balti ragaišiai ir meduoliniai pyragai kvepėjo vaikyste. Medus ir sūriai (su kmynais, peletrūnais, džiovintais vaisiais), žolelių arbata, sodrių spalvų daržovės – dosnia Žemynos ranka visiems dalijamos dovanos. Uostyk, ragauk, šnekėkis, juokauk!

Bet užvis meiliausi buvo raguoti, snapuoti ir nulėpusiai gyvieji eksponatai: švarūs, sotūs, blizgančiais kailiukais. Grakštūs žirgai žaibo žvilgsniu nustato, ko esi vertas, aksominėmis lūpomis liečia rankas, šiurkščiu liežuviu siekia palaižyti fotoaparato objektyvą. Tarp šių grakštuolių – mūsų senas draugas žemaitukas. Jo garbingi protėviai kovėsi Žalgirio mūšy... Mekena padykusios ožkėlės, pasipuošusios geltonais auskarais, avelės – švelnios ir jaukios, suktaragiai avinai įtarūs, nepatklūs, užsispyrę. Žąsys triukšmingos kaip moterėlės mitinge, o dideliuose garduose – flegmatiškos, ramios, filosofiška nusiteikusios karvės. Ne šiaip sau karvės, o garbingų Europos šeimų palikuonės: Simurtalių giminės atstovės iš Šveica-

rijos, paties Cezario dar Galijos karuose aprašytos baltos Sarole gražuolės, Limuzinės iš Limožo, Herefordo grafystės Anglijoje gyventojos. Kaip kokią našlaitę Sigutę traukė priglusti prie geros mamos šono.

Buvo parodoje ir lietuvišku bendriniu vardu tapęs gyvulėlis **kiaulė**. Mama–kiaulė su begaliniu atsidavimu ir kantrumu maitino savo devynis paršelius, lipte prilipusius prie jos papilvės, užmigusius kiekvienas su savo žinduku žiobtuose. Mama kantriai laukė, kada jie atsibus, kada ir ji galės pasižmonėti? Vis dėlto čia paroda, ne tvartas. Kitos kiaulaitės – mielos, draugiškos ir linksmos – noriai pažindinosi su lankytojais, kišo savo rausvas knysles, mirkčiojo baltomis blakstienomis ir žvelgė mėlynomis doromis akimis, nenujausdamos savo lemties. Visos jos mielai pozavo, tad turiu visą kiauliškų portretų galeriją.

Išėjau iš parodos lengva, džiaugsmingai nusiteikusi. Ne taip, kaip būna kartais išėjus iš prasto spektaklio. Lietuvos ūkininkai gali išmaitinti ne tik savo krašto gyventojus, bet ir daugelį kitų, nes jie dar vis semiasi jėgos „iš gyvybės šaltinių senų“. Tik leiskite jiems dirbti! Tik neverskite vertis per galvą dėl kokių nors iš piršto laužtų nežmoniškų teorijų! Tik pasikliaukite gamtos, žmogaus ir Dievo išmintimi! □

